IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr ,2026

MÜHARİBƏ DÖVRÜ UŞAQ DÜNYASI VƏ HƏSRƏTİN POETİKASI: ƏHMƏD CƏMİLİN "CAN NƏNƏ, BİR NAĞIL DE" ŞEİRİNİN TƏHLİLİ

Günel Hümmətova (Pəniyeva) Saleh
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru (Ph.D.), Baş müəllim
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Ədəbiyyat ın tədrisi texnologiyası kafedrası
E-mail: gunelpeniyeva@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-8916-3484
https://doi.org/10.5281/zenodo.22865067

XÜLASƏ

Əhməd Cəmilin İkinci Dünya müharibəsi illərində qələmə aldığı "Can nənə, bir nağıl de" şeiri Azərbaycan uşaq poeziyasının fəlsəfi və emosional baxımdan ən zəngin nümunələrindəndir. Əsər bütövlükdə soyuq bir qış gecəsində sığınacaq tapan nənə və nəvənin lirik-süjetli dialoqu üzərində qurulmuşdur. Şeirdə arxa cəbhədə yaşanan mənəvi sarsıntılar, müharibənin gətirdiyi ailə həsrəti və uşaq psixologiyasının saflığı bədii təzadlar vasitəsilə təsvir olunur. Müəllif xarici aləmin sərt sazağı ilə daxili nigaranlığı qarşı-qarşıya qoyaraq ailə istiqlalını ön plana çəkir. Nağıl bu məkanda sadəcə əyləncə deyil, həm də uşağın daxili qorxularını isidən terapevtik sığınacaq rolunu oynayır. Gələcəyə, yazın gəlişinə və atanın qayıdışına bəslənilən ümid əsərin humanist ideya xəttini təşkil edir. Məqalədə şeirin poetik strukturu, dil-üslub özəllikləri, folklor elementləri və pedaqoji əhəmiyyəti elmi-metodik baxımdan geniş təhlil süzgəcindən keçirilir.

Açar sözlər: Əhməd Cəmil, uşaq poeziyası, nənə-nəvə dialoqu, müharibə həsrəti, bədii təzad, folklor motivləri.

WAR-ERA CHİLD'S WORLD AND THE POETİCS OF LONGİNG: ANALYSİS OF AHMAD JAMİL'S POEM "DEAR GRANDMOTHER, TELL ME A STORY"

ABSTRACT

Ahmad Jamil’s poem "Dear Grandmother, Tell Me a Story," written during the years of World War II, is one of the richest examples of Azerbaijani children's poetry from both a philosophical and emotional perspective. The work is entirely built upon a lyrical-narrative dialogue between a grandmother and her grandchild seeking refuge on a cold winter night. The poem depicts the psychological distress experienced on the home front, the family longing brought by war, and the purity of child psychology through artistic contrasts. By opposing the harsh frost of the outer world with inner anxiety, the author highlights the warmth of the family hearth. In this context, the fairy tale acts not just as entertainment, but as a therapeutic sanctuary that warms the child's inner fears. The hope for the future, the arrival of spring, and the father's safe return form the humanistic core of the work. This article thoroughly analyzes the poetic structure, linguistic and stylistic features, folklore elements, and pedagogical significance of the poem from a scientific-methodical perspective.

Keywords: Ahmad Jamil, children's poetry, grandmother-grandchild dialogue, longing for war, artistic contrast, folklore motifs.

Əhməd Cəmil hər zaman ən adi həyat hadisələrini və ailə-məişət mənzərələrini dərin poetik dillə təqdim etməyi bacaran sənətkarlardandır. Onun "Can nənə, bir nağıl de" şeiri ilk baxışdan sadə bir nənə-nəvə dialoqu təsiri bağışlasa da, sətiraltı qatlarda dövrün ən böyük faciəsini – müharibə dözülməzliyini və ailə fərdlərinin intizarını əks etdirir. Şeir soyuq bir qış gecəsində,

od-alov püskürən cəbhədən uzaqda, lakin fikri-zikri səngərdə olan bir ailənin ocağında cərəyan edir. Əsər bütövlükdə dramatik-süjetli dialoq üzərində qurulub. Müəllif burada üç fərqli dünyanı qarşılaşdırır.Uşaq dünyası (Nəvə): Sualları ilə nənəni çətinə salan, lakin daxilində atasının həsrətini və qorxusunu daşıyan körpə. Onun *"İndi onu səngərdə bəs üşütmürmü qar, külək?"* sualı uşaq qəlbinin erkən yaşda necə böyük dərdlərlə qarşılaşdığını göstərir. Nənə obrazı (Mərhəmət və Təskinlik): Evin dirəyi, uşağın xəyal dünyasını qorumağa çalışan fədakar ana. O, çətin anlarda uşağın diqqətini nağıllarla yayındırmağa, ona ümid verməyə çalışır: *"Atan yazır: hələ xoşdur bu tərəfdə havalar. / Deyir oğlum darıxmısan, görüşərik bu bahar."*Qiyabi obraz (Ata): Şəkli çarpayının baş ucundan asılan, varlığı hər sətirdə hiss olunan qəhrəman əsgər.Şair əsərdə psixoloji paralellik üsulundan səmərəli istifadə etmişdir. Çöldəki sərt qış təbiəti ilə uşağın daxili nigaranlığı eyniləşdirilir: *"Eşikdə yel əsir"*, *"Sazaq qılınc tək kəsir"* ifadələri təkcə fəslin soyuqluğunu deyil, həm də müharibənin gətirdiyi mənəvi üşütməni rəmzləşdirir.Buna qarşı olaraq yazın gəlişi, qaranquşların qayıtması və nar-əriyin çiçək açması gələcək sülhün, qələbənin və atanın qayıdışının simvolu kimi çıxış edir. Şeirin ən təsirli məqamlarından biri uşağın saflığı ilə bağlı olan detal – "ağ toğlunun" kəsilməməsi xahişidir: *‘‘– Onda, nənə, ay nənə! / Qoy kəsməyək ağ toğlunu, qalsın atam gələnə.’’*Bu detal Azərbaycan xalqının qonaqpərvərlik, qurban kəsmək adət-ənənələrini uşaq təfəkküründə canlandırır. Nənənin bu istəyi sevinclə qarşılaması, gələcək şadyanalıq gününü (süfrə açılmasını, qohum-qonşunun gəlişini) təsvir etməsi körpənin həsrət qonan gözlərinə sevinc gətirir və onu şirin yuxuya aparır. Şeirin ideya təməllərindən birini bədii təzadlar (antitezalar) təşkil edir. Müəllif oxucuda psixoloji gərginlik və emosional bütövlük yaratmaq üçün iki əks qütbü – soyuq (müharibə, xaos, təbiət sərtliyi) və isti (ailə, sülh, nağıl dünyası) konseptlərini qarşı-qarşıya qoyur:Səngər və Ev təzadı: Səngər – soyuğun, təhlükənin, ölümün və qarın hökm sürdüyü məkandır. Ev isə ocağın yandığı, nənənin nəfəsi ilə isinən, təhlükəsizliyin və doğmalığın simvoludur. Şair uşağın dili ilə soruşanda: *"İndi onu səngərdə bəs üşütmürmü qar, külək?"*, əslində oxucuda müharibənin soyuqluğuna qarşı daxili bir etiraz hissi oyadır.Təbiət sazağı və Mənəvi hərarət: Eşikdə əsən yel və *"qılınc tək kəsən"* sazaq mənfi aura yaratsa da, nənənin nağılı və nəvəsinə bəxş etdiyi sevgi bu soyuqluğu neytrallaşdırır. İsti yorğan-döşək təkcə fiziki rahatlıq deyil, həm də uşaq dünyasının xarici aləmin təhlükələrindən qorunduğu mənəvi sığınacaqdır.Əsərdə nağıl sadəcə bir ədəbi janr deyil, həm də insanın daxili qorxularına qalib gəlməsi üçün psixoloji reabilitasiya (terapiya) vasitəsidir.Nənə – Mifoloji yaddaşın daşıyıcısı: Şifahi xalq yaradıcılığında və mifologiyamızda nənə (məsələn, Göyçək Fatmanın nənəsi, nağıl anası) keçmişlə gələcək arasında körpüdür. O, çətin anlarda xilaskar rolunda çıxış edir. Əhməd Cəmilin qəhrəmanı olan nənə də nağıl vasitəsilə uşağın şüurunda müharibənin gətirdiyi travmanı silməyə çalışır.Sehrli köməkçilər və simvollar: Şeirdə adıçəkilən qaranquşlar, yazın gəlişi, təbiətin oyanması folklor motivlərinə söykənir. Qaranquş – müjdəçi quşdur; o, təkcə baharın deyil,həm də atanın sağ-salamat qayıdış müjdəsinin simvoludur. "Ağ toğlu" isə qədim qurbanvermə və şükranlıq ayinlərinin uşaq təfəkküründəki bədii proyeksiyasıdır.hməd Cəmil poeziyasının dili özünün axıcılığı, sadəliyi və xalq danışıq dilinə yaxınlığı ilə seçilir. "Can nənə, bir nağıl de" şeirinin poetik strukturunda aşağıdakı məqamlar xüsusilə diqqəti cəlb edir:Heca vəzninin imkanları: Şeir heca vəznində yazılmışdır. Misraların daxili ritmi və bölgüsü nənənin laylası, nağıl danışma tempi ilə tam uzlaşır. Səslərin ahəngi oxucunu elə ilk sətirlərdən sakitləşdirici bir ritmə kökləyir.Təkrarlar və Alliterasiyalar: Şeirdə "nənə", "ata", "gələnə" kimi sözlərin tez-tez təkrarlanması melodikliyi artırır. Dilin fonetik səviyyəsində yumşaq samitlərin üstünlük təşkil etməsi əsərə lirik və həzin bir ton bəxş edir.Uşaq leksikonu: Şair uşaq dilinə məxsus şirinliyi və səmimiyyəti qorumaq üçün *"Can nənə"*, *"ay nənə"*, *"üşütmürmü"*, *"qoy kəsməyək"* kimi canlı danışıq ifadələrindən və müraciətlərdən ustadcasına istifadə etmişdir.Bu əsər 5-ci sinif şagirdlərinin mənəvi-estetik tərbiyəsində və vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasında əvəzsiz rol oynayır. Əsərin tədrisi zamanı aşağıdakı pedaqoji yanaşmalar tətbiq oluna bilər:Fənlərarası inteqrasiya: Şeir tədris olunarkən Azərbaycan dili

(dialoqların qurulması, müraciət sözləri), Tarix (İkinci Dünya müharibəsi illərində arxa cəbhənin həyatı) və Musiqi (lirik melodiyaların bədii qiraətlə sintezi) fənləri ilə sıx əlaqə qurulmalıdır.Psixoloji təhlil dərsi: Şagirdlərə *"Əgər siz müharibə dövründə yaşayan həmin uşağın yerində olsaydınız, nənənizdən hansı nağılı soruşardınız?"* tipli açıq suallar verilməklə onlarda empati (başqasının hisslərini anlama) hissi inkişaf etdirilə bilər.

Dəyərlər tərbiyəsi: Əsər ailə daxili münasibətlərin, böyüklərə hörmətin, ahıl insanlara qarşı sevginin ən gözəl nümunəsidir. Nəvənin nənəyə qarşı nəvazişi və nənənin uşağın qəlbindəki ata sevgisini qoruması ailə institutunun sarsılmazlığını aşılayır.

Nəticə

Əhməd Cəmilin "Can nənə, bir nağıl de" şeiri zamanın fövqündə duran bəşəri əsərdir. Müəllif kiçik bir otaqda, bir ailənin simasında bəşəriyyətin sülh sorağını, müharibəyə olan nifrətini və sabaha olan inamını ümumiləşdirə bilmişdir. Əsər həm bədii sənətkarlıq, həm də tərbiyəvi güc baxımından Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının qızıl fonduna daxil olan bənzərsiz bir incidir.Əhməd Cəmilin "Can nənə, bir nağıl de" şeiri müharibə mövzusunda yazılsa da, qan və qırğın təsvirlərindən uzaq, ailə istiqlalı və insan sevgisi üzərində köklənmiş humanist bir əsərdir. Şair sübut edir ki, ən amansız tarixi sınaqlarda belə insanı yaşadan və xilas edən uşaq saflığı, ailə birliyi və gələcəyə olan tükənməz ümiddir.

ƏDƏBİYYAT (REFERENCES)

1. Cəmil, Ə. *Seçilmiş əsərləri*. Bakı: Lider Nəşriyyatı, 2004, 216 s.
2. Əfəndiyev, T. *Azərbaycan poeziyasında lirik-süjetli janrların inkişafı*. Bakı: Elm, 1988, s. 112-125.
3. Xəlilov, Z. *Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tarixi*. Bakı: Maarif, 1992, s. 245-258.
4. Salmanov, Ş. *Müharibə dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının poetikası*. Bakı: Yazıçı, 1985, s. 98-107.